

EDUARD TODA I ESCORNALBOU

Església del castell monestir de **Sant Miquel d'Escornalbou** · **Eduard Toda** al despatx de la casa del Patronat del Reial Monestir de Poblet. © Fotografia: Arxiu del Monestir de Poblet

El 1908 el diplomàtic i escriptor Eduard Toda i Güell va adquirir les ruïnes del que havia estat el convent de frares franciscans d'Escornalbou amb la intenció de convertir-lo en la seva residència particular.

Jordina Gort Oliver

© Fotografies: Rafael López Monné

En el moment de la compra, Eduard Toda vivia a Londres ja retirat de la vida diplomàtica que l'havia portat a conèixer diversos llocs del món. Amb només 21 anys havia començat a viatjar, segons els destins consulars, primer a l'Àsia; a la Xina, on va viure set anys; després a l'Àfrica, a Egipte, i, successivament, en diversos països europeus com Itàlia, Finlàndia i França. Des d'aquestes destinacions, Toda enviava articles, a les revistes del moment, que descobrien l'exotisme de llocs tan allunyats com l'Àsia o l'Àfrica en una època en què viatjar no era a l'abast de tothom com passa actualment. Inlluït pel romanticisme i el moviment de la Renaixença catalana, Toda recollia les tradicions i

la història d'aquests llocs i publicava no només articles, sinó també llibres d'història i costums de tot allò que observava pel món. Va ser un escriptor prolífic que va arribar a publicar més de 300 articles i una trentena de llibres al llarg de la seva vida. Tot plegat el va convertir en una personalitat més del grup d'intel·lectuals de la Renaixença: va ser un bon amic de Víctor Balaguer, Àngel Guimerà, Josep Yxart i Francesc Matheu, entre d'altres.

Des que va comprar Escornalbou el 1908 fins al 1918, Toda es va dedicar a reconstruir el castell. Continuava vivint a Londres i feia escapades esporàdiques per seguir el progrés de les obres que també

supervisava la seva mare, Francesca Güell, des d'una casa que ell mateix li va comprar a l'Argentera. Des d'allí, la mare podia guiar la reconstrucció del castell segons les directrius que ell li transmetia. I Toda anava i venia des de la capital britànica fins que, a partir de 1918, es va instal·lar al castell per viure, definitivament, a Catalunya. Quan s'hi va establir era un home ja gran, de 65 anys, amb molts coneixements i experiència acumulada, que el convertien en un home de mirada progressista, àmplia i cosmopolita. Havia esdevingut ja un personatge. Un personatge admirat i reconegut dins la societat del seu temps. Des del moment en què Toda decidia tornar a “casa” va posar en marxa un seguit d'objectius i projectes que obrien una nova trajectòria, i marcaven la darrera etapa de la seva vida: la de la reconstrucció i revaloració del patrimoni històric i cultural del país. I la primera baula va ser el mateix castell d'Escornalbou.

La particular reconstrucció que va fer Toda del castell d'Escornalbou amagava la idea de crear un focus de cultura. Un lloc de reunió d'intel·lectuals, amb una biblioteca de consulta enorme i única, un lloc idíl·lic per fer tertúlies, lectures i trobades, on es pogués transmetre i compartir cultura a imitació dels castells o *châteaux* europeus. Toda tenia com a referents culturals i literaris personatges que arrencaven de la Il·lustració i el Romanticisme i que bastien el seu bagatge cultural al llarg del segle XIX. Prenia com a models, per exemple, el *château* de Coppet, a Suïssa, on la novel·lista, assagista i divulgadora del Romanticisme Madame de Staël havia creat un dels salons de trobada dels intel·lectuals europeus. A Coppet, s'hi havien reunit els romàntics Wilhelm von Humboldt, Chateaubriand, Friedrich Schlegel i Byron, entre d'altres, a la vegada que li havia servit també, a Madame de Staël, per escriure obres tan destacades com *Delphine* (1802), *Corinne ou l'Italie* (1807) i *De l'Allemagne* (1810). Coppet no era l'únic referent de l'imaginari cultural de Toda relacionat amb els castells. Chateaubriand mateix també buscà un llogarret fora de París a Châtenay-Malabry, on va fer restaurar i construir una mena de petit *château* o gran *maison* per descansar-hi, poder escriure i també reunir-se amb d'altres escriptors i intel·lectuals com Lamartine. L'historiador Jules Michelet fou propietari d'un altre castell prop de Rouen, on també treballava, rebia grans personatges liberals de la seva època i reunia familiars i amics per fer vetllades de conversa i lectura.

L'escriptor i impulsor del naturalisme francès Émile Zola també va comprar una mansió als afores de París, a Médan, on treballava i es trobava amb el grup d'intel·lectuals naturalistes com Maupassant, Huysmans, Paul Alexis, Daudet i Cézanne. Aquests exemples, entre d'altres, que Toda ben segur devia conèixer, el van inspirar per buscar també un lloc fora de la ciutat per convertir en castell i crear aquesta residència que a la vegada fos un centre de cultura i un espai per a la lectura i l'escriptura. Els seus viatges i referents literaris l'havien portat a relacionar els castells amb llocs on es mantenia i conservava la cultura durant el segle XIX. Aquesta va ser realment la funció del castell d'Escornalbou mentre Toda hi va viure. I, lligat a aquesta idea de manteniment de la cultura i de l'art, també va ser un dels objectius que es va marcar des d'un primer moment el de reunir, al castell d'Escornalbou, algunes de les col·leccions adquirides arreu del món que encara conservava i la gran biblioteca.

Per això, les ruïnes del convent franciscà es van convertir en un castell d'estil anglès. Va decorar-lo amb peces i objectes exòtics i diversos que havia recollit al llarg dels seus viatges. Per a la restauració no va fer gaires concessions, ja que es tractava de la seva residència, no era una feina oficial com ho seria la del monestir Poblet. Però, tot i tenir molt clar com imaginava que fos el castell d'Escornalbou, també va voler que arquitectes com Puig i Cadafalch i el seu amic de joventut Antoni Gaudí visitessin les ruïnes i les obres que estava fent a Escornalbou per demanar-los assessorament.

Toda volia un castell i, per això, va fer construir torres d'aire germànic i el claustre el va convertir en un mirador. D'aquesta manera va anar reconstruint i decorant el monument al seu gust: objectes exòtics, una vaixel·la de plata i gran quantitat d'armes de llunyanes procedències que cobrien les parets de les escales que anaven a la planta superior. Va decorar les parets exteriors del castell amb escuts heràldics i amb els anomenats “Guardians del castell”, unes màscares de pedra d'origen xinès que va col·locar als accessos i als llocs amb més panoràmica del castell. A l'interior, el menjador principal mostrava, a les parets, objectes diversos dels seus viatges, com els plats de ceràmica orientals; a la sala d'estar, s'hi trobaven mobles isabelins que imitaven l'estil anglès i, a la resta de sales del

castell, hi va anar exposant altres peces de ceràmica, vitrines amb gerros de diversa procedència, una làmpada de ferro penjada del sostre amb la figura d'un drac i alguns exemplars de la seva nombrosa col·lecció de gravats.

Una altra sala important del castell era, com ja s'ha dit, la biblioteca. Una biblioteca privada que va esdevenir una de les més rellevants per a l'època. Hi va reunir vora uns 60.000 volums i, com va comentar l'escriptor Josep Pla, que la va poder veure i admirar, era “una gran biblioteca –literalment fenomenal. [...] una de les més grans biblioteques particulars de Catalunya”. La biblioteca del castell d'Escornalbou va ser el punt de partida dels donatius que Toda va anar fent, posteriorment, a diverses biblioteques i institucions del país. És el cas de la Biblioteca de Catalunya, l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, la Biblioteca Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú, la biblioteca del monestir de Montserrat i la biblioteca del Centre de Lectura de Reus, entre d'altres. Avui encara s'hi conserven uns 2.500 volums que estan catalogats per la Biblioteca de Catalunya i que mostren les preferències i gustos bibliòfils de Toda, que són també un indicador dels seu pensament. El pensament d'un home il·lustrat, poliglota i universal, racional, culte i progressista.

Accés a la sala de la ceràmica

Saló blau, de la residència d'Eduard Toda

Excursió al castell d'Escornalbou. Grup d'alumnes de l'Escola de Bibliotecàries (Universitat de Barcelona) amb Eduard Toda, el seu nebot Eduard Toda Oliva i Joaquim Guitert i Fontseré, 1932. © Fotografia: Fons Joana Casals. AFBF capsa 553, fot. 426. Universitat de Barcelona

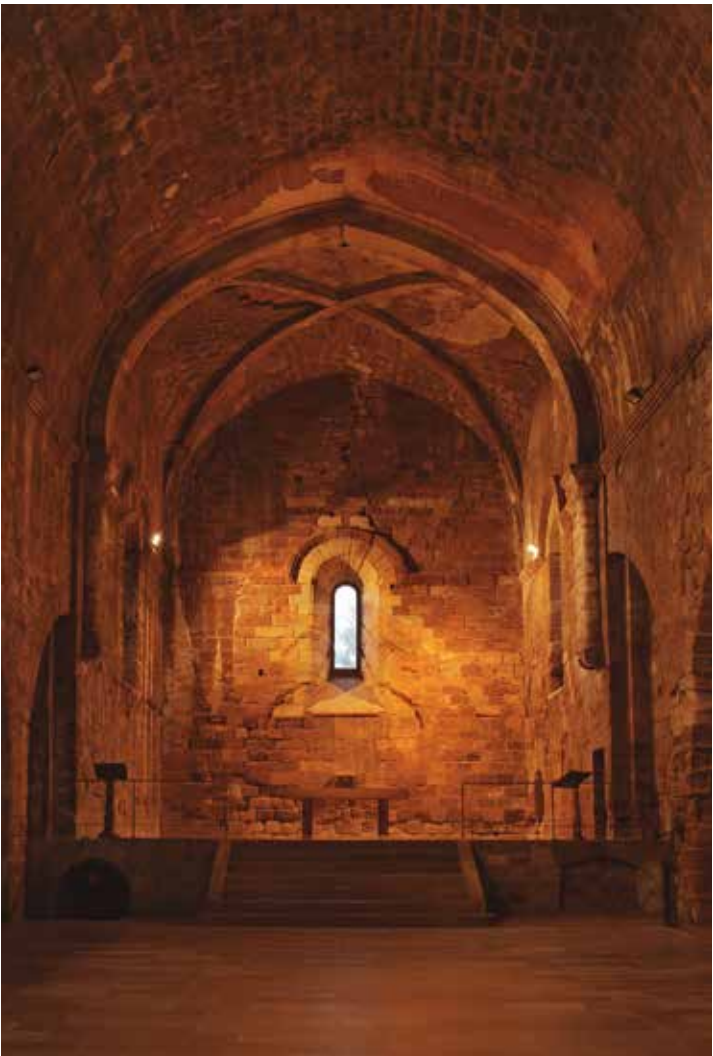
Al castell d'Escornalbou, hi va fer pujar companys intel·lectuals, família i personatges cèlebres a fer-hi estada. Els convidava a compartir la cultura que havia reunit al castell. Entre els més destacats s'hi compten el cardenal i arquebisbe Francesc Vidal i Barraquer; els arquitectes Puig i Cadafalch i Cèsar Martinell; els professors Bosch Gimpera, Nicolau d'Owler i Valls i Taberne; l'historiador i arqueòleg Agustí Duran i Sanpere, i els amics de la Colla del Colón de Barcelona: Francesc Matheu, Alexandre Font, Enric de Fuentes, Guasch, Morera i Galícia, Francisco Masferrer, Ruiz i Porta, Lluís Via, Josep M. Roca, Josep Pla i Manuel Vilà. I també, en una única ocasió, va arribar a convidar-hi, fins i tot, el rei Alfons XIII.

D'altra banda, el castell també es va convertir en un espai d'estudis pràctics per a les estudiants de l'Escola de Bibliotecàries de Barcelona, institució lligada a la Mancomunitat de Catalunya, de la qual Eduard Toda era professor des de 1923. Entre el 1926 i el 1935, les alumnes de l'escola pujaven al castell per tandes a fer-hi les pràctiques, aprenien a catalogar els volums de la gran biblioteca i també els ensenyava restauració de llibres. I, a més a més, com que era la seva residència, li servia, al Toda escriptor, de lloc tranquil i inspirador per dur a terme part de la seva producció escrita, tant d'articles com d'alguns dels seus volums destacats d'aquests anys: *la Bibliografia espanyola d'Itàlia* (1927), *Estudis pobletans* (1925) i *La història d'Escornalbou* (1926), que va escriure i publicar mentre vivia al castell. Durant aquests anys a Escornalbou, Toda també va desenvolupar mecenatge de diversos projectes culturals i artístics. En són un exemple l'edició de llibres, com és el cas de la citada *Bibliografia espanyola d'Itàlia* i la biografia del seu amic *El Doctor Joseph Ribera y Sans* que també va publicar des d'Escornalbou el 1930.

Aquest focus de cultura que Toda havia creat a Escornalbou va restar en actiu fins que la possibilitat de restaurar Poblet, un projecte

que per a ell era de més envergadura i abocat a un servei d'abast nacional, va fer que continués la seva acció cultural cap a un nou objectiu. Així es va convertir en el restaurador del Reial Monestir de Santa Maria de Poblet, un somni que Toda havia perseguit des de la seva joventut i que, finalment, es feia realitat. El 1930 es creava el Patronat del Monestir de Poblet i ell n'assumia la presidència. Aquest fet comportava la gestió de les obres amb la resta de membres del patronat i portar-ne el control. Per això, Toda va anar alternant la seva residència entre el castell i el monestir, fins que al voltant de 1935 ja s'instal·lava de manera més permanent a Poblet. El 1936 Toda va cedir el castell d'Escornalbou a la Generalitat de Catalunya com a residència d'estudiants i artistes.

En definitiva, Eduard Toda va abocar al castell d'Escornalbou tota una declaració d'intencions del que havien estat i volia que fossin els seus objectius a la vida. Si més no, mostrava les facetes més destacades de la seva personalitat. La barreja d'objectes i estils arquitectònics de diversos països del castell reflectia l'esperit universal de Toda. Per a la construcció del castell havia pres idees diverses que havia observat en diferents parts del món i les feia confluïr amb un estil eclèctic i personal en aquest monument que es va convertir en el seu lloc de residència quan va tornar a Catalunya. Aquesta reconstrucció mostrava clarament, pel fet de ser l'habitatge personal, el gust i el caràcter de Toda. Un caràcter que es dibuixa com el d'un home: cosmopolita, per la convivència d'objectes i estils de diverses parts del món; erudit, pel bastiment d'una de les biblioteques privades de l'època amb més quantitat de volums; aristòcrata, per la posició econòmica que suposava adquirir l'espai, viure en un castell i el refinament i majestuositat en la disposició i detalls de la construcció, i regenerador social i cultural, per l'afany de la restauració mateixa i la recuperació històrica d'un monument del patrimoni del país. ■

Eduard Toda dalt de la tartana anant cap al castell d'Escornalbou, 1931. © Fotografia: Fons Joana Casals. AFBF capsa 554, fot. 587. Universitat de Barcelona · Camí de ferradura del castell a la punta de Santa Bàrbara · Absis de l'església de Sant Miquel d'Escornalbou · El monestir-castell d'Escornalbou des del cim de la Muntanya de Santa Bàrbara